

פרשת ואתחנן: באיזה גובה צריכה להיות המזוזה בשער יפו

בס"ד

פתיחה

בפרשת השבוע, קוראים על החובה לשים מזוזה בפתחי הבתים. האם אדם שהולך לישון בבית שיש בו מזוזה מקיים מצווה? הגמרא במסכת מנחות (מג"ב) מביאה את דברי דוד המלך שנכנס לבית המרחץ, ובתחילה הצטער שהוא עומד ללא מצוות, אך לאחר מכן נרגע, מכיוון שנזכר במצוות המילה שנמצאת עליו תמיד, ובלשון הגמרא:

"בשעה שנכנס דוד לבית המרחץ וראה עצמו עומד ערום, אמר: אוי לי שאעמוד ערום בלא מצוה. כיוון שנזכר במילה שבבשרו נתיישרה דעתו, לאחר שיצא אמר עליה שירה, שנאמר: למנצח על השמינית מזמור, על מילה שניתנה בשמיני."

מקשה **האר"י הקדוש** (מובא במג"א כא, ב), הרי גם בעת השינה היה ללא מצוות! ומדוע הוא הצטער רק כאשר נכנס למרחץ? מתוך כך הסיק, שדוד המלך היה הולך לישון עם ציצית, ולכן לא היה ערום מהמצוות. **המגן אברהם** (שם) חלק על דבריו וכתב, שאין מצווה לישון עם ציצית, והסיבה שהוא לא חשש שהוא ללא מצוות בשנתו היא, שהוא ישן בחדר שיש בו מזוזה (ובמרחץ אין מזוזה).

נמצא שנחלקו האר"י והמגן אברהם בשני דברים: **האם יש מצווה לישון עם ציצית**: לדעת האר"י כן, ולדעת המגן אברהם לא. **האם אדם שישן בבית שיש בו מזוזה מקיים מצווה**: לדעת האר"י לא, ואילו לדעת המגן אברהם כן.

המגן אברהם הלך לשיטתו שיש מצווה לישון בבית שיש בו מזוזה, במקום נוסף. **השולחן ערוך** (או"ח סי' א) פסק בעקבות הראשונים שלא מברכים על עשיית ציצית, מכיוון שהמצווה מתקיימת בעת הלבשה. מקשה **המגן אברהם** (שם, א), אם כן, גם כאשר קובעים מזוזה לא אמורים לברך, שהרי אין מצווה בעצם קביעת המזוזה, אלא רק בשינה בבית שיש בו מזוזה!

מתרץ המגן אברהם, שבדרך כלל קובע המזוזה כבר נמצא בתוך הבית וגר בו, ולכן יש מצווה בעצם הקביעה. אכן, במידה וקובע המזוזה לא מתכוון לגור מיד בבית, מחדש המגן אברהם, שאין לברך על קביעת המזוזה, ורק כאשר ייכנס לגור בביתו יברך: 'לדור בבית שיש בו מזוזה'. גם כאן פסקו מבוסס על ההנחה, שיש מצווה לגור בבית שיש בו מזוזה (וחלקו על דבריו האחרונים).

בעקבות כך נעסוק השבוע בדיני מזוזה ובמחלוקות הראשונים בשאלות: א. כיצד יש לקבוע את המזוזה. ב. באיזה גובה יש לשים את המזוזה, ומה הדין בשערים גבוהים במיוחד (כמו שער יפו). ג. האם יש לקבוע מזוזה בבית מדרש.

1. אופן הנחתה

כיצד יש להניח את המזוזה? הגמרא במסכת מנחות (לג ע"א) כותבת, שמזוזה העשויה כמו 'נגר', כלומר כמו היתד שתוקעים הנגרים בדלת - פסולה. נחלקו הראשונים כיצד הנגרים היו תוקעים את היתד שלהם, וממילא באיזה אופן אסור לקבוע מזוזה:

א. דעת **רש"י** (ד"ה כמין נגר), שהנגרים היו תוקעים את היתד שלהם במאוזן (מימין לשמאל), ומזוזה שנקבעה בצורה כזאת פסולה - רק מזוזה שקבעו אותה במצב מאונך כשרה, וכך פסק גם **הרא"ש** (ג, ט). בטעם הדבר הסביר **הנימוקי יוסף** (הע"ב בדה"ר), שכאשר מניחים מזוזה בשכיבה, יש בכך חוסר כבוד למזוזה, כשם שספר תורה מניחים בעמידה בארון ולא בשכיבה.

ב. **רבינו תם** (תוספות ד"ה הא), הקשה על רש"י. הרי הגמרא במסכת בבא בתרא (קא ע"א) כותבת, שקבורה במעומד נקראת 'קבורת חמור', אז בוודאי שקביעת מזוזה בדרך כזאת לא מוסיף לכבודה. כמו כן מוסיף רבינו תם ראייה לשיטתו - את הספר תורה והלוחות שבארון הברית הניחו בשכיבה כפי שמשמע מדברי הגמרא בבבא בתרא (יד ע"א), ומוכח שהנחה בשכיבה מכובדת יותר.

בעקבות כך הוא פסק, שהנגרים היו תוקעים את היתד שלהם במאונך, ואם תוקעים את המזוזה בצורה כזאת היא פסולה וכפי שכותבת הגמרא. לשיטתו כדי שהמזוזה תהיה כשרה יש להניח אותה במאוזן, וכמו ספר התורה והלוחות שבארון הברית, ובלשונו:

"וקשיא לרבינו תם, דמעומד לא דרך כבוד הוא וקבורת חמור קרי ליה בהמוכר פירות (בבא בתרא קא), וספר תורה ולוחות שבארון מושכב ולא מעומד כדמשמע בפרק הראשון של בבא בתרא, אף על פי שהיו יכולין להניחו מעומד. ועל כן פירש רבינו תם מעומד כיתידות המשכן הנוצצות בארץ (= במאונך) פסולה, וכאיתותירא הנתון בשוק (כלומר) לרחבה, כשרה."

אמנם עדיין קשה על דבריו, שהרי ספרי התורה שבארון הקודש נמצאים בעמידה וכשיטת רש"י! מתרץ רבינו תם, שאדרבה, משם ראייה לשיטתו. שכן יש לעמוד בפני ספר תורה רק כאשר הוא נמצא במצב לא טבעי, שהספר בתזוזה או בעמידה (כשמוציאים אותו מהיכל) ואילו דווקא כאשר משכיבים אותו על הבימה כולם יושבים. מוכח ששכיבה היא מצבו הטבעי!

להלכה

להלכה פסק **השולחן ערוך** (יו"ד רפט, ו) כדעת רש"י, שיש לקבוע את המזוזה במאונך, מכיוון שכך פוסקים רוב הראשונים וביניהם **הרא"ש** (ג, ט) ו**המרדכי** (תתקסא), וכך פסק גם **הגר"א** (דרכי תשובה שם). **הרמ"א** (שם) לעומת זאת פסק כדעת **המהרי"ל** (מזוזה, ו), שכדי לצאת ידי חובת שתי הדעות יש לקבוע את המזוזה באלכסון, וכך היא גם קצת במאוזן, וגם קצת במאונך, ובלשונו:

"צריכה להיות זקופה, ארכה לאורך מזוזת הפתח, הג"ה (= רמ"א): וכן נהגו (בית יוסף). אבל יש אומרים שפסולה בזקופה, אלא צריכה להיות שכובה, ארכה לרוחב מזוזת הפתח (הפוסקים בשם רבינו תם). והמדקדקין יוצאין ידי שניהם, ומניחים אותה בשיפוע ובאלכסון (טור והגהות מיימוני ומהרי"ל), וכן ראוי לנהוג, וכן נוהגין במדינות אלו (ועיין הערה ¹)."

הפתחי תשובה (ס"ק ט) הביא בשם הספר יד קטנה, שבעיקרון גם הרמ"א מודה שההלכה כדעת רש"י, ורק כדי לצאת ידי חובת כל הדעות קובעים את המזוזה באלכסון. לכן במקום שבו אין אפשרות לקובעה באלכסון - יש לקובעה במאונך.

2. גובה המזוזה

הגמרא במסכת מנחות (לג ע"א) עוסקת בדיני מזוזה, ובכללם בשאלה באיזה גובה צריכה המזוזה להיות. לדעת שמואל המזוזה צריכה להיות בשליש העליון של המשקוף, ואילו לדעת רב הונא אפשר לקובעה לאורך כל המשקוף, למעט הטפח הצמוד לסוף

¹ לכאורה פשרה זו צריכה עיון, שהרי אם קובעים ככה נמצא שהמזוזה לא מאונכת ולא מאוזנת ויוצאים קרחים מכל הכיוונים! צריך לומר שהמהרי"ל הבין, שאין מצב כזה 'אלכסון', יש או ישר או מושכב, לכן כאשר שמים את המזוזה באלכסון, היא חצי מאוזנת וחצי מאונכת.

המשקוף. להלכה פסקו הראשונים כדעת שמואל, אבל נחלקו בביאור דבריו:

א. **הרא"ש** (הל' מזוזה ס"י) ביאר, שאפשר לקבוע את המזוזה בכל השליש העליון של המשקוף. ראייה לדבריו הביא מדברי ר' יוסי בגמרא שאמר 'וכתבתם וקשרתם', דהיינו שהמקום שבו שמים את המזוזה (שכותבים אותה - וכתבתם), הוא כמו המקום שבו קושרים את תפילין של ראש, ואת התפילין של ראש מניחים בגובה הראש (מקום שמוחו של תינוק רופס). כדבריו פסק להלכה **הגר"א** (רפ"ז).
ב. **הרמב"ם** (מזוזה ו, יב) חלק על דבריו ופסק, שדברי רבי יוסי נאמרו רק במצב של בדיעבד, אבל לכתחילה יש לקבוע את המזוזה בתחילת השליש העליון של המשקוף, ובלשוננו: "והיכן קובעים את המזוזה בתחילת שליש העליון של גובה השער, ואם קבעה למעלה מזה כשרה". כדבריו פסק להלכה **השולחן ערוך** (רפ"ז, ב).

שערים גבוהים

בגמרא נוספת במנחות (לג ע"ב) מובא שיש לקבוע את המזוזה במשקוף בטפח הסמוך לרשות הרבים, כדי שהמזוזה תפנה לרשות הרבים, והיוצא מהבית ייתקל במזוזה בצאתו. בעקבות כך נשאלת השאלה, מה יהיה הדין בשערים גבוהים במיוחד. כפי שראינו יש לקבוע את המזוזה בשליש העליון, אבל אם המזוזה תהיה בגובה כזה הרי כלל לא יראו אותה!

א. **התוספות** ביומא (יא ע"ב ד"ה שאין) כתבו, שבאמת בעקבות הקושיה הנ"ל פסק הירושלמי (מגילה ד, יב), שבמקום ובו השערים גבוהים כמו בשער יפו, יש לשים את המזוזה בגובה סביר, כדי שיהיה אפשר לראות את המזוזה. כך הם נקטו להלכה, וכן פסק גם **המרדכי** (רמז תתקס"א), וכפי שסיכם **ערוך השולחן** (רפ"ז, י):

"ובגובה כמה שיעורה לקובעה אמרו שם (לג ע"א) מצווה להניחה בתחילת שליש העליון, ואם הפתח גבוה הרבה באופן שתחילת שליש העליון הוא למעלה מכתפיו בירושלמי דמגילה אומר מפורש, דאימתי נותנה בשליש העליון, רק כשהוא נגד כתפיו אבל כשהוא למעלה מכתפיו אין להשיג על שליש העליון וכן ביארו התוספות ביומא וכן כתב המרדכי."

ב. **הרמב"ם** בהלכות מזוזה לא חילק בין הדינים, ופסק שבכל עניין יש להניח את המזוזה בשליש העליון של הפתח. הסיבה שהוא לא פסק כדברי הירושלמי מופיעה בדברי **התוספות** במנחות (ד"ה ומאי) שכתבו, שמכך שבתלמוד הבבלי לא הובא דין זה, משמע שהוא חולק על הירושלמי ואין שינוי במיקום המזוזה בעקבות גובה הפתח, וכאשר הבבלי והירושלמי חולקים - הלכה כבבלי.

להלכה

כיצד נפסק להלכה? **השולחן ערוך** (רפ"ז, ד) הביא את דברי הרמב"ם, שלפי שיטתו אין נפקא מינה באיזה גובה השער, ותמיד יש לקבוע את המזוזה בשליש העליון, וכן פסק בעקבותיו **הרב עובדיה** (יביע אומר י"ד, ב, כא). אמנם דעת **הב"ח**, **הש"ך**, **הלבוש**, **ערוך השולחן** ועוד פוסקים כדברי המרדכי, שיש לקבוע את המזוזה בגובה סביר בשערים גבוהים (וכך קבעו את המזוזה בשער יפו).

3. מזוזה בבית מדרש

הגמרא במסכת יומא (יא ע"ב) מונה את המקומות החייבים במזוזה, שערי חצרות, שערי בתים, ועוד. כפי שממשיכה הגמרא וכותבת, בית הכנסת חייב במזוזה רק בתנאי שיש דרכו מעבר לחדר בו גר שמש בית הכנסת (דבר שהיה נפוץ בעבר). מדוע בית כנסת פטור ממזוזה? נחלקו בכך הראשונים, וטעמם משליך על השאלה האם בית מדרש חייב במזוזה:

א. **רש"י** (יב ע"א ד"ה דכרכים) ו**תוספות** (ד"ה שאין בו) פירשו, שבית מתחייב במזוזה רק כאשר יש לו בעלים מוגדרים, וכלשון הפסוק על מזוזות 'ביתך' - הבית שלך. בית הכנסת בדרך כלל שייך לציבור, ומשום כך הוא פטור ממזוזה (אך כאשר הוא פרטי, יהיה חייב במזוזה). את דברי הירושלמי הפוסק שבית מדרש חייב במזוזה, הם העמידו בבית מדרש ששייך לאדם פרטי, ובלשונם:

"משמע מכאן דבית הכנסת ובית המדרש שאין בו בית דירה לא צריך מזוזה. אמנם, בירושלמי פרק ג' דמגילה משמע דבית מדרשא דר' חנינא הוא ליה מזוזה, ויש לומר דבית מדרשא דרב הונא ודרבי חנינא שלהם היו ולא של רבים."

ב. **הרמב"ם** (מזוזה ו, י) ו**המאירי** (י ע"א ד"ה בתי) פירשו אחרת. לשיטתם בית הכנסת פטור ממזוזה משום שזהו מקום קדוש, ומקום קדוש לא נחשב בית, גם אם הוא שייך לאדם פרטי ושלא כדברי התוספות. יש לציין, שבמקרה בו משתמשים באולם גם לתפילות וגם לאירועים חברתיים, גם הם יודו שיש לקבוע בו מזוזה, מכיוון שלא חלה עליו קדושת בית כנסת.

ג. כיוון שונה מופיע בדברי **המרדכי** (מנחות תתקס"א) שפירש, שבית כנסת פטור ממזוזה בגלל שהוא לא מיועד למגורי קבע, דהיינו הוא משמש לתפילות בלבד (בעבר היו מתפללים בבית הכנסת ולומדים בבית המדרש). בעקבות כך טען המרדכי (על פי ביאור הש"ך), שבית מדרש שנמצאים בו במהלך היום באופן קבוע והוא דומה לדירה - חייב במזוזה (ועיין הערה²).

סברא נוספת לחיוב בית מדרש במזוזה מצינו ב**רא"ש** (הל' מזוזה ס"י) בשם **המהר"ם מרונטבורג**, ש"רוח רעה הייתה מבעתתו" כאשר הוא היה יושן בבית מדרש, עד שקבע שם מזוזה. כלומר, המזוזה משמשת גם כעין הגנה רוחנית וכפי שכותבת הגמרא במסכת מנחות (לג ע"ב), ולכן יש לקובעה גם בבית המדרש (מכל מקום ברור שאסור לקבוע מזוזה רק בשביל סגולה או הגנה וכו').

להלכה

להלכה פסק **השולחן ערוך** (רפ"ז, י) שבית המדרש פטור ממזוזה (ובפשטות פסק כטעם הרמב"ם). אמנם הוא הוסיף, שמכיוון שהמרדכי פסק שהמקום חייב במזוזה - טוב לקבוע בלא ברכה. **הש"ך** (ס"ק כ) הביא את דברי **הב"ח** שהמליץ להסמיך את קביעת המזוזה בבית הכנסת לקביעת מזוזה בבית פרטי המחוייב לכל הדעות, כך ניתן לברך פעם אחת (בדומה לבדיקת חמץ).

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה כדי שעוד אנשים יקראו...

² מה נחשב בית מדרש? הבאר היטב (קנ"ג, ב) הביא בשם השו"ת **דבר שמואל**, שמקום שלומדים בו שעה אחת במהלך היום, חלה עליו קדושת בית מדרש. בשו"ת **דברי מלכיאל** (ה, כה) חלק וסבר, שרק מקום שלומדים בו בצורה רציפה נחשב בית מדרש. אמנם נראה שמחלוקתם היא רק בשאלה מתי בית הכנסת נחשב קדוש כמו בית מדרש, אבל כדי שבית כנסת ייחשב בית דירה שמחוייב במזוזה לדעת המרדכי, כולם מודים שצריך לשבת בו כל היום וכך עולה מדברי הש"ך: "דבית המדרש כיוון שהתלמידים יושבים בו מבוקר ועד ערב דומה לדירה".

³ מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com